

Olie-afhankelijkheid van het Midden-Oosten: een sluipende crisis?

Zullen oude tijden gaan herleven? Tijden van voor de energiecrises van 1973 en 1979? De periode dat het westen voor zijn olieleveranties voornamelijk afhankelijk was van de landen rond de Perzische Golf: Saoedi-Arabië, Iran, Irak, Koeweit en de Verenigde Arabische Emiraten? De westerse oliemaatschappijen, die hun olievelden in de OPEC-staten kwijt waren geraakt, legden na die dagen een enorme voortvarendheid aan de dag bij het opsporen en winnen van olie elders, zoals in de Noordzee en in Alaska. De productie uit deze gebieden leidde midden jaren tachtig tot een daling van de olieprijsen.

De wereld staat opnieuw voor een enorme uitdaging. De olieprijs is flink gestegen en benadert *in real terms* het niveau van begin 1980. Er moet meer energie geproduceerd worden voor een groeiende, welvarender wereldbevolking terwijl tegelijkertijd de hoeveelheid broeikasgassen moet worden gereduceerd. Strikt overheidsbeleid ten aanzien van voorzieningszekerheid en milieu is hierbij een belangrijke vereiste. Zal de olie uit het Midden-Oosten wederom een sleutelrol gaan spelen in de komende tientallen jaren om de groeiende behoefte aan brandstof te voorzien?

Toenemende vraag

De ontwikkeling van de energievraag laat zien dat de afgelopen 30 jaar de wereldvraag naar primaire energiedragers is verdubbeld. Mogelijk zal de vraag voor het midden van deze eeuw wederom zijn verdubbeld, met als voornaamste redenen de groeiende wereldbevolking en de toenemende welvaart. Het *International Energy Agency* (IEA) voorziet dat Azië, en dan met name China en India, in de komende 25 jaar verantwoordelijk zal zijn voor ongeveer de helft van de wereldwijde vraaggroei naar energie¹. Meer dan 80% van de huidige mondiale energiemix bestaat uit fossiele brandstoffen (kolen, olie en gas). Zelfs met een versterkte inzet van alternatieve energie-

vormen (duurzaam, nucleair, waterkracht etc) zullen fossiele bronnen de energiemix blijven domineren in 2030 en waarschijnlijk ook in 2050.

Reserves en aanbod

Het grootste deel van de bewezen olie en gas reserves in de wereld bevindt zich in de ondergrond van het Midden-Oosten (Figuur 1 en 2). De OPEC² landen rondom de Perzische Golf bezitten tezamen ongeveer 60% van de bewezen conventionele olie reserves³ en ruim 45% van de gas reserves. De grootste olie voorraden zijn te vinden in Saoedi-Arabië: 260 miljard vaten⁴ (=20% van de wereldreserves). Dit land produceert tevens nagenoeg 12 % (ongeveer 10 miljoen vaten per dag) van de dagelijkse wereld olie behoefte.

Het gebied rond de Perzische Golf wordt gekenmerkt door een enorm productie potentieel. Op dit moment komt slechts 30% van de wereld olie productie uit deze regio⁵. De voorraden zijn in principe voldoende om de komende 25 jaar aan de groeiende wereldvraag te voldoen. Echter door de lage olieprijs in de negentiger jaren van de vorige eeuw is er weinig geïnvesteerd in productie- en raffinagecapaciteit hetgeen tot de huidige krapte op de wereld

¹ *International Energy Agency (IEA), World Energy Outlook 2007, OECD/IEA, Paris, 2007.*

² *OPEC staat voor Organisation of Petroleum Exporting Countries.*

³ *Volgens BP, 2007. Bewezen reserves zijn die voorkomens die met de huidige technische kennis economisch kunnen worden gewonnen. Onconventionele olie is zware olie, teerzanden etc.*

⁴ *Een vat is een standaard inhoudsmaat voor ruwe aardolie en is gelijk aan 159 liter.*

⁵ *De landen uit het Midden-Oosten produceren tezamen 70% van de OPEC productie (24 miljoen vaten per dag in 2006).*

oliemarkt heeft geleid. Internationale bedrijven (Shell, BP, Exxon etc) hebben slechts beperkt toegang tot reserves in deze gebieden en zij hebben daardoor weinig mogelijkheden om te investeren. Staatsbedrijven zoals Saudi Aramco en National Iranian Oil Company bepalen het beleid ten aanzien van het winnen en exploiteren van fossiele brandstoffen in het Midden-Oosten. Daarnaast heeft regionale of politieke spanning een negatieve invloed op het investeringsklimaat hetgeen tot voor kort vaak tot aanbodonderbrekingen heeft geleid (Iran, Irak etc). Dit is mede de reden dat in de afgelopen jaren de olieprijs aan een gestage opmars is begonnen. Het is maar zeer de vraag in hoeverre de huidige geopolitieke situatie zich leent om de nodige investeringen in capaciteitsuitbreiding te realiseren.

Importafhankelijkheid

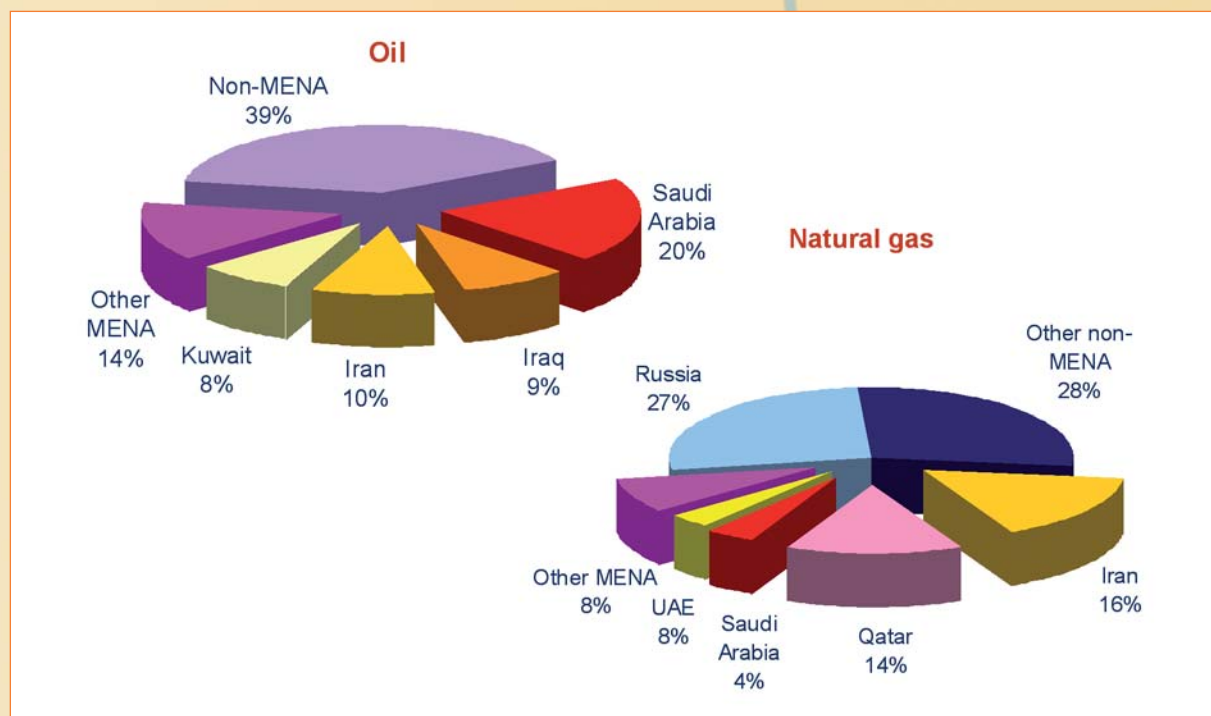
Energie is van vitaal belang voor de economieën van de rijke geïndustrialiseerde landen. Meer en meer worden deze regio's afhankelijk van import van energie daar de binnenlandse productie afneemt. Traditionele olie producerende gebieden zoals bijvoorbeeld de Verenigde Staten (VS) en de Noordzee zijn over hun productiepiek heen. Daarnaast betrekken de EU en Azië het grootste deel van hun energie uit één exporterende regio. Zo is de voormalige Sovjetunie de grootste energieleverancier van de EU en fungeert het Midden-Oosten als de grootste bevoorradder van de Oostaziatische regio. Diversificatie is noodzakelijk maar buitengewoon moeilijk te realiseren,

gezien de beperkte beschikbaarheid van oliereserves. Ook China en India zullen in toenemende mate hun energie importeren om hun economische groei te kunnen realiseren. China importeerde in 2006 ruim 47% van haar olie, en het IEA voorspelt dat dit in 2030 bijna 80% zal zijn. India importeerde in 1990 nog geen 40% van haar olieconsumptie, maar zit inmiddels al op 75%.

Transparantie

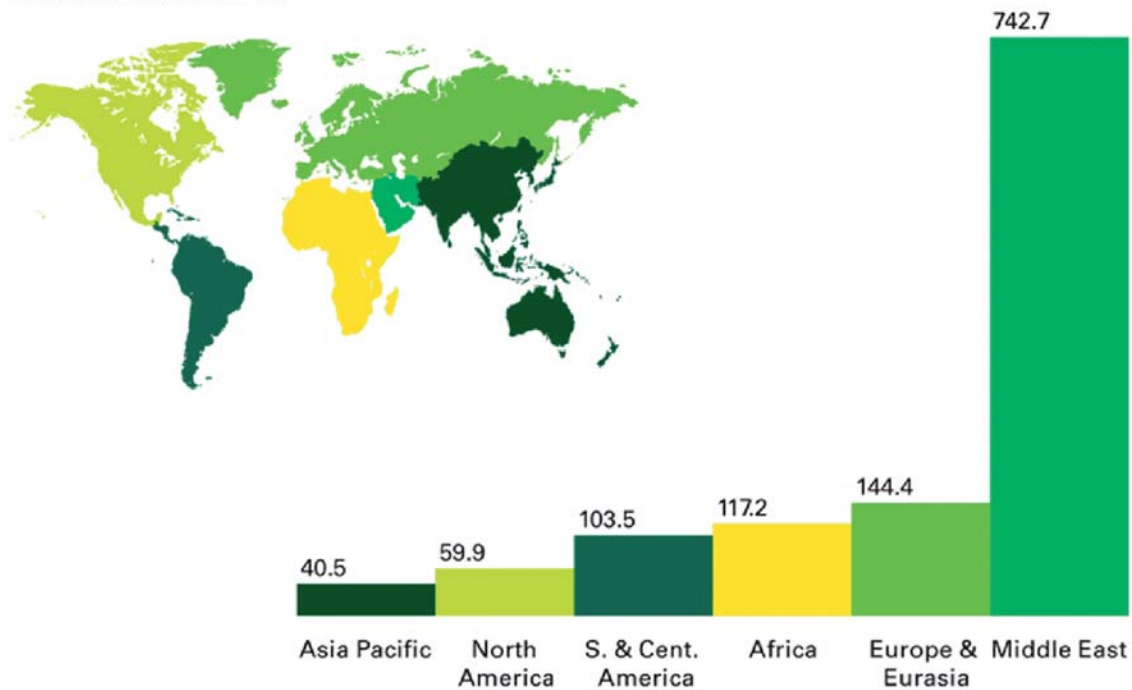
Het komt geregeld voor dat de rijke, geïndustrialiseerde landen druk uitoefenen op OPEC om de productie op te voeren. Ook klinken er geluiden om meer transparantie ten aanzien van reserves en investeringen in exploratie, productie en raffinagecapaciteit. Echter, het OPEC kartel en de Midden-Oosten landen in het bijzonder zijn niet vrijgevig als het gaat om informatie.

De strategische rol die de OPEC in de markt vervult, is de laatste jaren veranderd. De OPEC (voornamelijk Saoedi-Arabië) is traditioneel een zogenaamde *swing producer*, die de markt kan beïnvloeden omdat het als enige reserve-productiecapaciteit heeft. Daardoor fungeert de OPEC als prijsbepaler in de markt en zijn de overige olie-exporteurs prijsnemer. De afgelopen jaren lijkt de reservecapaciteit van de OPEC verminderd te zijn, waardoor het zijn rol als *swing producer* minder uitdrukkelijk vervult. De kopersmarkt van de jaren negentig is veranderd in de verkopersmarkt van nu, en de huidige hoge olieprijsen lijken in het belang van OPEC. >>>

Figuur 1- Olie en gas reserves, MENA = Middle East and North Africa bron: IEA, 2005

Proved reserves at end 2006
Thousand million barrels

Figuur 2 Bewezen conventionele oliereserves bron: 2007 BP: Statistical review of reserves

Natuurlijk blijft de vraag of OPEC in de komende decennia het productieniveau zodanig kan opschroeven dat de wereld de olie krijgt waar het om vraagt. Met name Saoedi-Arabië heeft de reserves en de grote velden om dit te realiseren. Echter het risico is aanwezig dat deze velden minder goed gaan presteren en dat de productie afneemt. De velden worden al tientallen jaren intensief geëxploiteerd en er zijn geen signalen dat er grote velden worden bijgevonden. Mogelijk kan er op termijn meer olie uit Irak komen, maar gegeven de huidige veiligheidssituatie zal dat nog even op zich laten wachten. Zolang Irak niet stabiliseert zal het geen significante rol op de oliemarkt kunnen spelen.

Iran, een geval apart

Iran is de grootste OPEC producent na Saoedi-Arabië en lijkt op het eerste gezicht een energieland van formaat. Het land is eigenaar van 11% van de 's werelds conventionele olie reserves en bezit, na Rusland, de grootste gasreserves (Figuur 1). Iran's gunstige ligging met betrekking tot de Straat van Hormuz biedt een goede export route en geeft Iran tevens de mogelijkheid deze belangrijke zeestraat te controleren mocht dit nodig zijn.

Momenteel produceert Iran slechts 4 miljoen vaten per dag waarvan ongeveer 2.4 worden geëxporteerd. Het productie niveau van midden jaren 70 (6 miljoen vaten per dag) is

nooit meer gehaald. De revolutie in 1979 en jaren van oorlog met Irak hebben de infrastructuur geen goed gedaan. De staat van de olie en gas industrie in Iran is slecht. Flinke investeringen zijn nodig om de productie op een hoger plan te brengen anders kan het zo zijn dat inkomsten uit de export van fossiele brandstoffen al in 2015 voorbij zijn! De natuurlijke depletie (afname in productie) van de meeste velden gaat snel en technische expertise is nodig om dit te vertragen. Daarnaast is de binnenlandse energie consumptie de laatste jaren sterk toegenomen hetgeen ten koste gaat van de export. Iran subsidieert de energie voor zijn 70 miljoen bewoners hetgeen een flinke belasting is voor de staatskas en tegelijkertijd de inflatie heeft aangewakkerd. Door een gebrek aan eigen raffinagecapaciteit importeert Iran inmiddels geraffineerde olieproducten voor binnenlands gebruik.

Investeringen in de energiesector van Iran van zowel buitenlands kapitaal als technische expertise hebben de laatste jaren slechts beperkt plaatsgevonden met name door sancties van de VS. Gedreven door hun voorzieningszekerheidspolitiek zijn India en China wel bereid om in de energiesector van Iran te gaan investeren.

Nieuwe afnemers?

De olieproducerende landen in het Midden-Oosten hebben

er baat bij dat de wereld nog lang afhankelijk blijft van fossiele energiebronnen. Dit garandeert een vaste stroom van oliedollars voor een lange tijd. Een groot deel van de staatsinkomsten van de Golfstaten is afhankelijk van olie inkomsten. De regeringen van deze landen staan voor lastige keuzes: enerzijds moet de olie productie op peil blijven en anderzijds moet de alsmaar jonger wordende bevolking tevreden worden gehouden door werkgelegenheid in een meer diverse economie. De landen rond de Golf zien nog geen noodzaak om hun olieproductiebeleid radicaal te wijzigen. Daarbij wordt met argusogen gekeken naar het Westen die de afhankelijkheid van het Midden-Oosten wil verkleinen door een bredere energiemix en een ambitieuze inzet op duurzame energie bronnen (bijvoorbeeld biobrandstoffen). In dat kader zijn de nieuwe olieconsumenten China en India interessantere en betrouwbaardere handelspartners geworden voor de landen rond de Golf.

Conclusies

Hoge olieprijs, een stijgende vraag, teruglopende olie-reserves en uitputting en een toenemende afhankelijkheid van instabiele producenten bepalen het huidige imago van de oliemarkt. De wereld wordt steeds afhankelijker van een beperkt aantal landen waar zich de reserves bevinden. De noodzakelijke expansie van de productiecapaciteit zal voor een belangrijk deel afhangen van de investeringen van staatsoliebedrijven uit het Midden-Oosten. Sommige landen, zoals Saoedi-Arabië en de Verenigde Arabische

Emiraten, zijn hiertoe in staat. Andere staten in het Midden-Oosten hebben echter grote moeite om te investeren, omdat ze geen buitenlands kapitaal willen toelaten en ze hun inkomsten vaak spenderen aan complexe binnenlandse aangelegenheden.

De Westerse energieafhankelijkheid van het Midden-Oosten zal onvermijdelijk gaan groeien en geopolitieke belangen zullen een steeds grotere rol gaan spelen. Overheden van consumerende landen willen de voorzieningszekerheid van energie veiligstellen, hetgeen in het recente verleden vooral aan de markt werd overgelaten. Temidden van de grote opkomende consumenten China en India is het van belang dat de EU niet alleen een visie ontwikkelt ten aanzien van olie afhankelijkheid maar ook een krachtige speler wordt.

Eens te meer wordt het belang onderstreept van de afspraken die we in het IEA hebben gemaakt om elkaar bij te staan in geval van een aanvoeronderbreking van olie (waaronder de strategische reserves). Het blijft dus belangrijk ook op nationaal niveau die afspraken regelmatig te testen.

*Lucia van Geuns,
Clingendael International Energy Programme*

Lustrumcongres Inspectie OOV

De Inspectie Openbare Orde en Veiligheid organiseert op woensdag 12 december 2007 haar eerste lustrumcongres met de titel "Samen werken aan veiligheid". Dit congres gaat over verschillende aspecten van rampen en crises en is gericht op de praktijk van politie, brandweer, Geneeskundige Hulpverlening bij Ongevallen en Rampen (GHOR) en rampenbestrijding.

In samenwerking met vertegenwoordigers uit het OOV-veld worden de resultaten van recente onderzoeken van de Inspectie OOV toegelicht. Best practices komen daarbij aan bod. Onderwerpen als de Algemene Doorlichting Rampenbestrijding, bestuurlijke aansturing brandweezorg, politie en rampenbestrijding, vitale infrastructuur, professionaliteit van hulpverleners en international emergency management zullen de revue passeren.

Het congres vindt plaats in de Jaarbeurs in Utrecht. Voor meer informatie en het online inschrijfformulier kunt u terecht op de website van de Inspectie OOV www.ioov.nl. U kunt zich inschrijven tot uiterlijk 7 december as. Deelname aan het congres is gratis.